

memu sebi. Zgodbe in legende so samo splošna označba, bistvene za Majcnovo pripovedovanje so predvsem one prvine, ki so značilne za duha in obliko umetnine. Avtorja so navdihnile zgodbe svetega pisma, vojna in življenje ljudi v Slovenskih goricah, vendarle pa je ta dvojnost sodobne realistične snovi (zgodbe) in verskomističnih motivov (legende) le navidezna. In če se ti na prvi pogled zdi, da bi dvodelna razdelitev zbirke boljše ustrezala in ločila zgodbe s »profanimi« in zgodbe z »verskimi« motivi, se kaj kmalu prepričaš o zmoti takega naturalističnega gledanja na smisel zgodbe in okolja, ki sta Majcnu pač izhodišče, ne pa bistvo. Gotovo ni slučaj, da je pisatelj zavrgel takšno razdelitev in rajši nanizal spise drugega za drugim tako, da »zgodbi« sledi »legenda« in obratno. Ta kompozicija izvira nujno iz avtorjevega razmerja do snovi in je v skladu z duhovnimi osnovami njegove umetnosti. Kljub različnim motivom je namreč Majcen za čudo enoten v svojem tolmačenju in vrednotenju življenja, čigar dialektika mu je vredna le toliko, kolikor se mu v njej odkriva njegova metafizika. In kakor so z ene strani »zgodbe« svetega pisma pri njem na svojski način reproducirane, lahko bi rekli po-človečene, nekaka umetniška razlaga evangelijev, tako se mu z druge strani povesti in zgodbe, ki jih je zajel iz vojne in iz življenja ljudi v Slovenskih goricah, poglobljajo in prehajajo v nadčutno sfero. Prav to prepletanje resničnega in nadresničnega, navideznega in skrivnostnega, zgodovinskega in metafizičnega je ena izmed najznačilnejših potez Majcnove umetnosti. Svet človeškega in božjega sta tu tako tesno naslonjena drug na drugega, da se resničnost neprenehoma preliva v skrivnost in skrivnost prehaja v resničnost. Tu se srečujeta zgodovinsko in mistično krščanstvo v podobah apokaliptične groze in veličastnosti ter v podobah vsakdanje življenjske preprostosti. Duhovno središče teh zgodb, najsi so snovno še tako realistične, je srečanje Boga in človeka, posameznika, pa tudi občestva, kar je dobilo najmočnejši izraz v grandiozni viziji Kalvarije (Legenda o svetem Petru). Tej apokaliptični podobi groze (str. 190—191) bi mogli v vsem našem slovstvu najti vzporednico samo v odrešitveni viziji Kralja Matjaža iz Cankarjevih »Podob iz sanj«. Skrivnost božjega odrešenja je našla pri Majcnu za čudo antropomorfistično podobo in zadolženost človeškega rodu ni poudarjena nič manj kakor njegova tragika. Dialogi zapuščenega človeka z Bogom so najpretpretresljivejši prav tedaj, ko se pogovarja z Njim mati in ko ti razgovori neredko prehajajo v borbo z Bogom. Tu ni samo Bog človeku hlapec, otrok, brat in sodnik, ampak tudi obratno.

Ta proza je takó osvobodjena vse snovnosti in se po uporabi sredstev približuje idealnemu književnemu ustvarjanju. Beseda je tukaj resnično v duhovni službi, pisateljev jezik je izgubil vsakdanji prizvok in nima na sebi nič poročevalskega in neosebnega. Nenavadno skrbna izbira izraza in podobe in prav tako oblikovanje stavka je značilnost tega res umetniškega sloga, ki ni niti površen niti razsipen, marveč v posameznostih in v celoti pretehtan. To zatajevanje gre včasih morda celo nekoliko predaleč in je pisatelj zaradi tega ponekod rahlo nejasen in nekam težak. To pa je tudi edino, kar moti bralca v tej vsebinsko tako bogati in estetsko tako prečiščeni knjigi.

France Vodnik.

Emilijan Cevc: Preproste stvari. Založila Nova založba v Ljubljani (1944) MCMXXXIV. Knjigo je opremil in risbe (z gosjim peresom) izvršil Riko Debenjak. Strani 237.

Ob Cevčevi knjigi ne morem biti oster kritik. Rajši se pomudim ob nji kot otrok ob skrivnostnem daru. Nekatere knjige namreč nemo občudujem in spoštujem, kajti ob njih mi je dobro ne samo kot bralcu, marveč tudi kot človeku, estetu in Slovincu. Mogoče je velik blagoslov Cevčeve knjige ravno v tem, da smo jo dobili danes, ko so okrog nas poteptana vsa načela človeka, esteta in Slovence. Najbrž bi bili pred leti še gluhi za njeno globljo vrednost in pomenskost, danes pa se zatekamo k nji kot v varen pristan domačnosti, lepote in dobrote, upanja in ljubezni, k skrivnostnemu, neusahljivemu studentu ljudskega čustvovanja, verovanja in dela. Cevčeva knjiga ima izven zgolj umet-

niških, literarnih ambicij tudi splošnejšo človeško in specifičnejšo slovensko vrednost, kajti odkriva nam stvari, sicer tesno povezane z vsem našim narodnim življenjem, a spričo moderne tendence po pogospodenju in potujčenju zmeglenele in zbledele. Koliko plemenitega bogastva naših dedov se je izmaknilo že nam, prihodnji rod pa ga bo po strašnem viharju, ki brije čez našo zemljo, poznal sploh samo še iz pripovedovanja, muzejev in literature. Ne grozi nam samo materialno uničenje vseh čudovitih zakladov narodnosti in vernosti in čustvovanja, grozi nam več: ogenj, ki mori in požiga v dušah, vihar, ki seje seme tujstva in izrojenosti, strup, ki načenja telo prav pri srcu. Ta nevarnost je hujša, ker je trajnejša, zahrbtnejša, vztrajnejša in teže odpravljiva. Če naj se zgodi vse po načelih strašnega zmaja pokončevalca, ki bi je s svojim svinčnim repom čez našo zemljo, bodo sicer odbobnela težka kopita apokaliptičnih jezdecev z naših tal, a v dušah nam ne bo več raslo, cvetelo in zorelo dragoceno spoštovanje lastnine naših dedov, čislanje preprostih stvari, v katerih se najlepše zrcalijo pesniške, narodnostne in verske prvine. Doba materializacije in mehanizacije, ki nam žuga od vzhoda in zahoda, od severa in juga, ne pozna in ne prizna večnih vrednot zdravega, samoniklega in zrelega ljudstva. Naši dedi so bili še pesniki, mi smo nebolgli jecjavci, plašno zagledani v zadnji odtonek njihove zarje, naši vnuki pa bodo samo še hladni merilci, računarji in števeci. Tudi lepota in veri in narodu bodo preiskovali obisti in vse razgaljevali, prostituirali, teptali v prah, kakor v svoji prekleti slepoti in pekleniski hudobiji že teptajo, uničujejo, zatirajo, podirajo zvesti hlapci in suženjski izpolnjevalci tujih interesov pri nas. Modernizem in svetovljanstvo sta bila najnedolžnejša glasnika vseh teh grozot, a kjer sta se prišla ta dva, sta pripravila pot sedmerim novim hudobijam in zrahljala prst naših duš za neskončno verigo grehov proti sebi, narodu in Bogu. Nekoč smo še sleherni del dóma spoštovali in ljubili, danes pa sta spoštovanje in ljubezen zastarela in starokopitna pojma, moderna je skrb za tehnično, računsko in mehanično pravilnost in potrebnost stvari in njene oblike. Nekoč smo bili nagonsko zdravi arhitekti svojih domov s čudovitim smislom za sorazmerja, notranjo in zunanjo uglajenost, ubranost s človekom in njega dejanjem in nehanjem, danes pa se s priučenim znanjem in mrtvimi merili dokopavamo k idealom modernega doma, a rezultat je materialistično objektivna, tehnično dognana in lepотно suha stavba z golimi, ostrimi, ravnimi, mrzlimi stenami in nepesniškimi oblikami. Vem, da je napredek potreben in nujen, a prepričan sem o njega kontinuiteti, počasnosti in evoluciji, o cepljenju na stare sadike izročila iz krajevnih pogojev. Kakor se že mi radi zatapljam v preteklost, tako bodo prihodnji rodovi toliko živeje zahrepeneli iz okov mehanizacije v svet pesniške svobode preteklih rodov. Cevc je zrasel iz pravih korenin. Sam je to pesniško zapisal: »Moja piščalka se še dobro spominja ilnate jame in gozda nad njo, otroških nog, ki so puščale v glini sledove, in vonja rastlin, ki stre-sajo cvetni prah čez ilnico, da se v rumenih lučkah ulega na glino. Moja piščalka je polna tega prahu. Vonj kalečega gozda in vrisk otrok se je zajedel globoko vanjo.« (23) In določneje: »Naša srca morajo biti kakor srca otrok in dobrih modrijanov, ki so še obdarjena z milostjo, da se začudijo nad dlanjo zelenega mahu, nad lepim oblakom ali nad prosojnim krilom cvetne muhe; srca, ki v sleherni stvari še slutijo odtis Stvarnikovih rok, ki še znajo ljubiti, kajti stvari nas ljubijo, kolikor jih ljubimo mi. Učijo nas največjih dejanj: ljubezni, razdajanja, služenja, hvaležnosti, pohlevnosti, miru... Učijo nas biti človek, sprejemati vse z dobro kretnjo, ki vse posvečuje.« (14) Te stvari so neznatne dragocenosti, ki prepletajo rožni venec našega življenja (98) in ob katerih mora pesnik postati učitelj upanja (78). Cevc jih opazuje, doživlja in opisuje predvsem s srcem otroka, manj modrijana. S svojo frančiškovsko ponižnostjo, timmermansovsko vedrino in gionojevsko drznostjo primer oživilja čudovite podobe, ob katerih se moramo dvigniti, kajti nevede in nehoti se vključimo v njegovo miselnost in čustvovanje, podredimo se mu kot dobremu vodniku, da nas po tihih stezah svoje umetnosti približuje Stvarniku, večni Lepoti in Dobroti, viru naših človeških sanj o teh nedoseženih idealih.

Prvenstvena moč Cevčeve umetnosti je v vživetju. Vsako stvar zna doživeti v njenem bistvu ter jo z osebno čustvenim opisom posredovati občestvu. V slehernem predmetu odkrije podrobnosti in notranje zveze, ki pričajo o močnem impresijskem daru. Pripoveduje tiho in ubrano; tu in tam je res retorično ali himnično vznesen, a le redko izumetničen in hoteno izbran. V njegovi knjigi je malo hladnega modrovanja, suhega pripovedovanja in objektivne stvarnosti. Večidel pripoveduje v prvi osebi ali pa se potopi v celoto, v zdravo, nepokvarjeno, z naravo povezano občestvo, v pristno vaško ljudsko skupnost z njenim čustvovanjem, verovanjem in predstavnim svetom. Povsod je zvest občudovalec starih dni in se le redko dotakne boleče sodobnosti (29). Lirika mu je ljubša od epike, v liriki zlasti impresija. Vse telo mu je poslušen hlapec in srce zvest tajnik vseh čutov, da more ujeti najrahljeje, le redkim izbrancem dosegljive odtiske v življenju stvari. S svojo knjigo dokazuje, kako mora biti pravi pesnik hkrati vse: slikar, arhitekt, glasbenik. Namesto mrtve nadrobne analize tega naj navedem ob prejšnja navedka še en zgovoren odlomek: »Na belem platnu cvete fantkova glavica. Na lahko je otrok našobil usteca in spi. Skozi lica mu proseva kri in prstki so mu kakor klobasice. Ves diši po mleku in vijolicah. Počasi diha. Muha jezno pobrenčava za zastorom. Pravkar sem prišel iz gozda. Oči so mi še polne življenja dreves in temno-zelenih mahov; v ustih imam še okus po jagodah in v nosnicah vonj divjega bezga na poseki.« (66) V teh petih vrsticah je opis, kakor so mu ga posredovali vsi peteri izostreni čuti. Tak je Cevc skozi vso knjigo. Zanimivo bi bilo podrobneje raziskati njegovo paletu in barvno ubranost posameznih podob, domala neizčrpno skalo tonov in izrazito moč za oblikovanje življenja v prostoru. Z razčlenitvijo njegove metaforične in metonimične zakladnice bi ugotovili, da niti ni tako obilna in neizčrpna; polnejši, povednejši in bogatejši je v primeri in prisposobi; skoraj povsod pa je prijetno izviren. Opisuje sočno, le tu in tam preveč kopiči (Pratika) ali hoteno raztresa in zabrisuje misel (Kruh); ponekod pa je čutiti prenatanko izčrpavanje, hoteno vseobsežnost in posploševanje (Vrata). Sploh je v miselni globini dosti šibkejši kot v moči doživljanja in opazovanja. Z enakimi sklepi posameznih podob pa že celo prehaja v maniro ali vsaj monotonost, ki je največja nevarnost takega pisanja. Njegov otroški odnos do predmetov je poln idiličnega domotožja po lepših časih in boljših ljudeh, le mestoma se povzpne tudi v moško, krepko, epsko oblikovano podobo. Nekateri opisi so docela statični, stvarni, drugi rahlo šegavi in prepleteni z osebni doživetji, ponekod ima ob njih epsko oblikovan dogodek. S tem je dosegel raznolikost in razgibanost, da niti ob tolikem številu enakih stvari nismo trudni in naveličani. V glavnem ostane v predstavnem svetu preprostih ljudi in stvari in se le redko zateče po primeru ali podobo čez to območje. Čutiti je Cevčevo pravilno razmerje med epiko in liriko. V liriki je zdravo čustven, epika pa bi ga utegnila zanesti v šibko sentimentalnost, v mehkužnost, do katere iz njegovih tihih, božajočih misli in opisov ni daleč.

Cevčev stil je sicer osebno urejen in umirjen, ni pa še objektivno dozoren in ustaljen, kajti preveč je še naslonjen na zapeljive domače in tuje zglede. Jezik sam je čudovito lep, pesniški, domač, nepopačen, poln pristnih ukrasov, bogat in hkrati preprost, kakor so vse opisane stvari. Mestoma ga niti ne čutimo, le vemo, da nam je dobro ob njem. Tudi to dokazuje počasnost in pretehtanost Cevčevega snovanja, saj je knjiga sad sedemletnega ustvarjanja.

Da se je tudi založba zavedala vrednosti knjige, ne samo avtor, ki si je napisal zanosen, a zaradi kakovosti knjige utemeljen uvod, je dokaz, da je poskrbela za izredno lepo zunanost. Tudi izbira Rika Debenjaka je bila srečna. Ponekod sta se pesnik in slikar strnila v eno, drugod se lepo dopolnjujeta. Nekajkrat je sicer čutiti v slikarjevem predstavnem svetu premalo tiste pristne patriarhalnosti, vaške domačnosti in izrazne čistosti, kakršna je v Cevčevem opisu (miza, zibelka, kruh), a povsod je slikarsko močan. Nekaj podob je pravih tihožitij. Tudi celotna oprema je preprosto izbrana.

S Cevčevimi Preprostimi stvarmi smo dobili delo, ki ne bo zaznaven mejnik samo v avtorjevem razvoju, marveč tudi v celotni medvojni produkciji

naše lepe knjige. Nekaj opisov bo prej ali slej prešlo v šolska berila (Piščalka, Znamenje, Kruh). Hkrati nam ta zbirka znova dokazuje slovensko izrazito moč v liriki in novelistični črtici. Dokazuje, kaj imamo in česa se nekako sramujemo, ko tako po vsej sili hlastamo za romani in velikimi teksti drugih narodov. Izven literarne vrednosti pa imajo Preproste stvari tudi zaslugo, da so v razbesnelosti naših dni potrkale na marsikako dušo, jo spomnile srčne plemenitosti in jo ugrabile vrtoglavemu vrtincu, ki nasiloma uporablja našo domovino. Za vse te rešene in obvarovane moramo biti Cevcu v imenu naroda za knjigo hvaležni.

Janko Moder.

Zorko Simčič: Prebujenje. Roman iz dijaškega življenja. Založila Nova založba v Ljubljani 1943. Strani 350.

»Prebujenje« je imenoval avtor roman iz dijaškega življenja, prav tako pa bi ga lahko prišteli v vrsto tako imenovanih »romanov generacije«, ki smo jih v času po prejšnji vojni dobili več. (Prim. Mentor 1936/37, str. 29 sl.) Kajpada Simčičevo delo ni izrazito niti v tej niti v oni smeri in je predvsem izraz avtorjeve mladosti in podoba njegovega prebujenja in dozorevanja. Kljub dijaškemu okolju in kljub nekaterim osebam, ki predstavljajo dopolnilo ali nasprotje pisateljevega osebnega sveta, kaže namreč delo izrazito izpovedni značaj ter je kljub oblikovnemu videzu in kljub posameznim epizodam, kjer je avtor stopil na epska tla, bolj podobno dnevniku kakor pa romanu. Dušan, poglobljena oseba v romanu, tudi prav nič ne skriva avtobiografskih potez. Njegovo srečanje z življenjem, s samim seboj, z okolico in s časom je tako vidno postavljeno v ospredje, da spričo njega obledi vse drugo, tako dogodki kakor ljudje. Razdalja do snovi, ki je tako značilna za pisatelja pripovednika, se je tu skoraj popolnoma umaknila neposredni življenjski udeležbi in nič čudnega ni, da je poglobljeni poudarek Simčičevega spisa v samoanalizi ter v osebni izpovedi.

Delo kot izraz sodobnosti ali podoba današnjega pokolenja sploh nima oporišča. V tem pogledu je precej neizrazito, saj pogrešamo v njem sleherne določnejše zasidranosti v časovni problematiki. Resda je čas tako rekoč z letnico označen, vendarle bi ga prav lahko premaknili vsaj za eno obdobje, in dogodki, dasi so omejeni na splošno na Ljubljano, bi se prav tako lahko godili kjer koli. Ostane samo še okolje, šola in dijaški dom, ki pa sta prav tako samo tipična podoba dijaškega miljeja. Kar zadeva opisovanje tega okolja, ga moremo sicer presojati ugodno, čeprav je prikazovanju raznih dijaških dogodivščin odmerjenih na splošno preveč strani, posebno ker se nekaterim odličnim opisom pridružujejo tudi neznatni prizori, izmed katerih je drug podoben drugemu. To velja zlasti za tiste prizore, ki slikajo neizrazito zunanje dijaško življenje, prav tako pa tudi razne dijaške norčije, zbadanja in duhovičenja. Že tu se kaže razvlečenost, ki je v zgradbi pričujočega dela značilna slabost, najsi avtorju tako priljubljeni posegi v stran sami po sebi vplivajo poživljajoče, tako da delo ni preveč enolično. To velja v prvi vrsti tudi za epizode iz Milanovega in Jožetovega življenja, ki prav tako pomorejo neredko zastranitev in rušijo enotnost zgradbe. Če pa se v tem z vidika celote kaže oblikovna slabost, predstavljajo prav posamezne epizode, opisi, označbe in izpovedi najmočnejše strani Simčičevega dela. To delo kot epski organizem sicer ni izdelano, a kaže v zarodkih in osnutkih vendarle obrise močne pripovedne nadarjenosti.

Mnogo izrazitejše in sprejemljivejše kot primer pripovedne vrste pa je »Prebujenje« po svoji izpovedni strani. Takoj je očitno, da Dušan in njegova tovariša, Jože in Milan, izstopajo iz okvira splošnega dijaškega okolja, ki tako pokaže poleg povprečnih tudi izrazitejše predstavnike. Prav borba s povprečnostjo in prizadevanje za osebnostno podobo postane težišče mladostnega prebujenja. Nosilec tega boja, obračunavanje in kritike je prav za prav samo Dušan, kajti Jože in Milan preživljata svoje križe bolj zase, posebno drugi, ki iz sanj in bolezni omahne v smrt, medtem ko se prvi prerodi in ozdravi v dotiku z zemljo. Toda značilno je, da Župančičevo geslo izgubi tukaj svoj pluralistični smisel ter preneha biti splošno veljavna označba za prizadevanje